

Den mørkeste gåde

BETRAGTNINGER OVER VIGGO HØRUP SOM POLITIKER

AF

BIRGIT NÜCHEL THOMSEN

»De vurderer ikke folk som jeg. De vurderer dem efter sager. Jeg vurderer sagerne efter de mennesker, der bærer dem, og jeg bliver mere og mere vis på, at det kun er menneskene, der betyder noget, og at sagerne ikke er for andet at regne end vimpler og feltråb. Jeg går ikke mod mine egne for nogen sags skyld, og jeg går ikke med de fremmede for nogen sags skyld ... Sagen (er) kun den sag, som deler menneskene sådan, som folket i øjeblikket har behov for at deles, hvis der skal blive historie ud af det«.

Hørup til Bjørnson 18.01. 1892.

Mens det er tyndt med biografier af selv helt centrale, politiske skikkelser i Danmarks nyere historie, så har Viggo Hørup været en politiker, som eftertiden ikke har kunnet slippe. Siden hans død i 1901 er der blevet udgivet en stribe af monografier omkring hans person enten i form af egentlige levnedsskildringer eller i form af udgaver af hans artikler og taler foruden et væld af artikler.¹ Hørup har endvidere stået centralt i bredere fremstillinger og i udgivne erindringer og brevsamlinger.²

I 1984 er der på Gyldendal kommet et nyt stort værk om Hørup af

¹ Se Helge Scheuer Nielsen: Hørup. En litteraturliste, 1983.

² P. Munch i Det danske folks historie 1870–1901, VIII s. 55–194, 1929; samme i Schultz' Danmarkshistorie, 1941; Povl Engelstoft i Den danske Rigsdag 1848–1949, II, 1951; Vagn Dybdahl i Politikens Danmarkshistorie 12, 1965. Af udgivne erindringer, breve og dagbøger se Frede Bojsens erindringer, A.F. Kriegers dagbøger, Brødrene Brandes' brevveksling, A.D. Jørgensens breve og dagbøger, N.J. Larsens erindringer, N.P. Madsen Mygdals og Niels Neergaards erindringer.

journalist Torben Krogh. Den har givet stødet til de følgende siders betragtninger over Hørup-litteraturen og Hørup som politiker.

De biografiske monografier begyndte med Vilhelm Nielsen, Edvard Brandes og Peter Nansens »Hørup i skrift og tale« I–III, 1902–04, hvori sigtet tydeligvis var at sikre, at vennens og meningsfællens politiske budskab som udtrykt i hans mest mesterlige artikler og taler viderebragtes til eftertiden. I 1910 kom journalisten Erik Henrichsens negativt ladede biografi, »Viggo Hørup«. Henrichsen var oprindeligt radikal og Hørup-beundrer, men vendte sig senere stærkt mod Hørup på grund af de demagogiske elementer, han fandt i hans agitation og hele fremfærd. Han så ham større som taktiker og agitator end som politiker. Hørup bigraferedes igen af Henrichsen i det store værk om »Mændene fra forfatningskampen« I–II, 1913. I 1941 udgav Erik Arup sin bog om Viggo Hørup, der ikke hørte til den store historikers bedste arbejder, idet det er et hyldestskrift, som falder ind i, hvad man kan kalde den engagerede, radikale tradition. Interessen for Hørup har i de sidste tiår været stigende. Nordmanden Arvid G. Hansen hæftede sig i sin biografi, »Viggo Hørup og hans samtid« fra 1952, ved Hørups originalitet og blændende evner som agitator og propagandist. En fornyet kritisk holdning til Hørup og især til radikalismen som åndsform kom til orde i Søren Krarups »Hørups arv og arvtagere«, 1961. Bogen rummer en efter min mening meget interessant psykologisk indlevelse i Hørup som person, der for en stor del er positiv, men som glider over i en afstandtagen til radikalismen som ideologi. Nye udgivelser af Hørups artikler og taler har samtidig set dagens lys, således udsendte den kendte juridiske professor og forfatter Sven Clausen i 1959 »Viggo Hørup med mund og pen. Udvalgte taler og artikler«, som fulgtes af endnu en udgave af mesterens ord ved den radikale forfatter og skønånd Ebbe Reich, »Viggo Hørup: retning til venstre. Artikler og taler«, 1968. Ebbe Reich udgav samme år i »Dansk Udsyn« en lille artikel om antimilitaristen Hørup, der ligesom Arups bog i 1941 priste Hørups antimilitarisme som udtryk for en særlig filosofisk indsigt.

Og interessen for Hørup synes ikke at ville ophøre. I 1980 skrev Leila og Torben Krogh »Et politisk monument, Willumsen og Hørup«, en bog, der efterfulgtes af det mærkelige fragment, som Torben Krogh udgav i 1983, »Den mørkeste gåde. Viggo Hørup ved skillevejen«, der handler om bruddet mellem Hørup og den store grundtvigianske venstrefører Christen Berg i 1883 – et brud som bl.a. førte til oprettelsen af »Politiken« i 1884. I 1984 kom endelig Torben Kroghs biografi, »Viggo Hørup. En illustreret levnedsskildring«, hvortil bogen fra året før synes at have været et forarbejde.

Ser man nærmere på bidragerne til denne litteratur, falder det i øjnene, at de enten er arvinger til den radikale, politiske og litterære tradition her i landet eller kritikere af denne tradition. Det der har drevet tilhængerne er, at de har været fængslet og betaget af de fundamentale holdningsskabende budskaber i Hørups agitation. De har ønsket at hylde Hørup som politisk profet og som radikalismens grundlægger i Danmark og at viderebringe hans politiske budskab. Kritikernes mål har været angrebet på radikalismen som åndsform.

Det kan ikke undre, at den sidste tilvækst til Hørup-litteraturen, Torben Krogs bog om Hørup, må rubriceres under den politisk engagerede litteratur. Torben Krogh har som bekendt været chefredaktør for »Minavisen« og senere for »Socialistisk Dagblad« og er nu for anden gang chefredaktør for »Information«. Der er måske mere grund til at undre sig over, at bogen forener det engagerede udgangspunkt med en så sober og behersket stil. Den virker forstandig og sympatisk som forfatteren selv. Det er en velskrevet fremstilling af Hørup og hans samtid, righoldig med mange levende enkeltheder, også fra privatlivet. I en kronologisk fremadskridende fremstilling får vi en skildring af Hørup som politiker, journalist og bladmand, først under den politiske opstigning frem til provisoriet i 1885 og derefter under nederlagene og forbitrelsens år, der kulminerede med Hørups fald som folketingsmand for Køgekredsen i 1892 og afslutningen af forliget med højre i 1894. Beskrivelsen af Hørups sidste år rummer hans fortsatte kamp mod forliget fra »Politikens« redaktørstol og hans sene oplevelse af Venstres sejr.

Det er en betydelig personlig præstation af Torben Krogh som journalist at gå hen at skrive en sådan biografi, der på grundlag af en række trykte fremstillinger, kildeudgaver, artikler og aviser giver en samlet skildring af Hørups liv, men det skal ikke være nogen hemmelighed, at bogen stort set blot udfylder det billede, der er givet i forvejen, og at den har den svaghed, at der ikke er mange nye oplysninger om Hørup som politiker eller nye fortolkninger af hans politiske rolle. Fremstillingen er skåret over den samme læst, som man kender fra de tidligere, langt kortere fremstillinger: Hørup som bondebarnet, der kommer til byen og føler sig som en fremmed og en fjende af den nationalliberale dannelse og den nationalliberale politik. Hans virke i Det forenede Venstre som radikal politiker og hans kamp for at vinde den offentlige mening. Opbygningen af hans særlige politiske bastion som allieret med det radikale frisind i København og som antimilitarist. »Politikens« oprettelse og bruddet med C. Berg i 1884. Hans deltagelse i forhandlingspolitikken efter, at det andet provisorium havde vist Venstres magtesløshed,

hans fornyede protestpolitik fra 1890, og endelig hans fald som folketingsmand i 1892, som dog for en del kompenseredes ved hans erobring af store dele af den københavnske opinion gennem »Politiken« fra 1890'erne.

Der er flere oplysninger om Hørup, men billedet af ham, således som den radikale tradition gerne ser ham, er stort set uændret. Torben Krogh intresserer sig således ikke for at udforske de mærkværdige selvmodsigelser, der er i Hørups politiske optræden, og beskæftiger sig ikke med troværdigheden i hans politiske budskaber. Han godtager f.eks. de Berg-Hørupske påstande om de moderates forræderi omkring det første provisorium 1877, idet han er uden kendskab til det taktiske spil, som de to herrer opførte i denne forbindelse. Han beskæftiger sig ikke med Hørups faktiske politik i rigsdagen og i partiet, hans kamp for at erobre herredømmet over partiet og den magtkamp mellem Hørup og Berg, der udviklede sig mellem 1880 og 1884. Ved bruddet mellem Hørup og Berg lægger han derfor ensidigt skylden på Berg. Heller ikke det andet provisorium og Hørups forhandlingspolitik med de deri indbyggede store modsigelser giver Torben Krogh stof til revision. Modsætningerne og tvetydighederne i Hørups politik konstateres her, hvor de er så påfaldende, men integreres ikke i bedømmelsen af Hørup, ligesom Hørups evne og positive rolle som politiker overhovedet ikke drages i tvivl. Ved en mere opmærksom brug af den anførte litteratur kunne dette harmoniserede og ukontroversielle billede af Hørup være blevet noget revideret.

Det er også i den forstand en traditionel bog, at den er skrevet som en fortælling, hvori der ingen steder eksisterer fortolkningsproblemer. Der gives ingen analyse af Hørup som politiker (undtagen i det meget generelle slutkapitel, hvor bedømmelsen gives frit associerende og uforpligtende); vurderingerne ligger i stedet gemt implicit i den løbende kronologiske fremstilling. Den tendens, der ligger i bogen, hidrører ikke fra manglende fairness i referaterne, men i redigeringen og i mangelen på ny problematisering. På den måde kommer bogen til at gentage en udlægning af tidens historie og Hørups rolle i den, som stort set blev skabt allerede i samtiden af de agerende selv. De underliggende og fremstillingen styrende vurderinger er desuden i videre forstand de velkendte: Højres politik var uden hensyn til historiske omstændigheder forkastelig. Venstre havde ubetinget ret. De nationalliberale fremstår, som de beskrives i Hørups artikler, som reaktionære, romantiske og urealistiske. De moderate venstremænds synspunkter ses kun delvis anskueliggjort på egne præmisser.

Torben Kroghs og Gyldendals bog, der formentlig vil komme til at

forme offentlighedens forestillinger om Hørup en tid lang, er derfor til syvende og sidst blevet en fortælling for den dannede opinion, der heri kan få traditionen om Hørup og hans samtid genopfrisket.

Men foruden den politisk engagerede litteratur findes der også egentlig faghistoriske bidrag, der behandler forskellige sider af Hørups virksomhed, og som må forventes bedre end den engagerede litteratur at kunne se Hørup efter i sømmene og komme bag ved ordene i hans agitation.

De generelle oversigter i Danmarkshistorierne giver Hørup hans plads i den almene partihistorie under forfatningskampen, men fordyber sig ikke specielt i analyser af Hørup som politiker. Det gælder P. Munchs meget vægtige bidrag til tidens historie i »Det danske Folks historie«, 1929 og i »Schultz' Danmarkshistorie«, 1941. Vagn Dybdal synes i sin fremstilling i »Politikens Danmarkshistorie«, 1965, at give udtryk for den opfattelse, at Hørup må anses for større som agitator end som politiker.³ I Povl Engelstofts afsnit i »Den danske rigsdag 1849–1949« fra 1951 er der adskillige oplysninger om Hørup som politiker, men uden nogen sammenfattende karakteristik.

Han trak i »Dansk biografisk Leksikon«, 1937, hovedtrækkene op i Hørups biografi på grundlag af den da foreliggende biografiske litteratur, dog uden at gå nærmere ind i vurderinger af hans politiske virke på andet end et meget generelt plan.

Af specialbehandlinger, der går mere i dybden end de generelle fremstillinger, findes J. Holst Jensens undersøgelse i Jyske Samlinger 1946/47 af Hørups forligspolitik i den såkaldte smørkrig i 1888. Hørup spillede en central rolle i denne sag, der som bekendt dækkede over et storstilet forsøg på omlægning af alliancerne i dansk politik og skabelse af et nyt samarbejde mellem de store og de små bønder på grundlag af en agrar beskyttelsespolitik. Holst Jensens vurdering er, at Hørup her led et politisk nederlag, fordi hans forsøg hvilede på et for spinkelt rigsdagspolitisk grundlag.⁴ Forslagets potentielle vælgermæssige farlighed fremgår dog af de mange adresser til rigsdagsudvalgene i denne sag, som bl.a. er blevet studeret af Thomas Riis for Ebeltoftkredsens vedkommende.⁵ I Kristian Hvidts »Venstre og forsvarssagen 1870–1901«, 1960, er skildringen af Hørup naturligvis af central betydning. Hvidt har en række væsentlige iagttagelser om Hørup som politiker. Han har således blik for den magtkamp, der foregik mellem Hørup og Berg, nemlig at Hørup efter Bergs nederlag ved forhandlingerne om hærloven i 1880 begyndte at

³ Vagn Dybdahl, s. 130 ff, 133, 135, 186.

⁴ J. Holst Jensen, s. 51 ff.

⁵ Thomas Riis, s. 466–484.

emancipere sig i forhold til Berg og mellem 1880 og 1888 stod på sin magts tinde.⁶ Det er Hvidts hovedvurdering, at meget taler for Erik Henrichsens dom, at Hørup var større som taktiker og især som agitator end som politiker, idet han dog tager afstand fra de mere hadefulde dele af Henrichsens beskrivelse.⁷

Med Karsten Thorborg kommer vi til en historiker, som har beskæftiget sig egentlig biografisk med Hørup. Hans arbejder omfatter dels artiklerne, »Den unge Hørup« fra 1966 og »Viggo Hørup. En af det moderne gennembruds mænd« fra 1981 (se min anm. nedenfor s. 211). Hertil kommer kildesamlingen »Hørup i breve og digte«, 1981. Der er i Thorborgs arbejder et væld af oplysninger og megen indsigt i den unge Hørup, men det generelle billede af Hørup som politiker mangler. Hans publikationer er delresultater, der har været led i en større plan om en Hørupbiografi. I kommentarene til de politiske breve i »Hørup i breve og digte« findes der dog en række kortfattede vurderinger af Hørup som politiker i konkrete sammenhænge, der i mange henseender svarer til de synspunkter, som jeg selv anlægger.⁸ Men Thorborgs overordnede mere generelle vurderinger i »Dansk biografisk leksikon« 3. udgave, 1981, forekommer mig dog utilstrækkelige. Udgangspunktet er så abstrakt, at det ikke umiddelbart siger meget om, hvordan han vurderer Hørup som politiker og knytter han til de ovenfor nævnte delvurderinger. Han ser det Kirkegaardinspirerede sokratiske-eksistentielle menneskesyn som grundaksen i Hørups virke og agitation og synes at forklare Hørups politiske radikalisme som et forsøg på at tvinge den enkelte til at tage stilling for og imod demokratiet som princip. Et af Hørups hovedformål skulle derfor som et mål i sig selv være at politisere befolkningen. Thorborg tillægger i forlængelse heraf Hørup en antiautoritær forståelse af demokratiet og hævder, at han ønskede, at bønderne skulle gøre sig gældende i den politiske kamp, ikke som klasse, men som vælgere. Jeg ved godt, at Hørup kan tolkes sådan, og at det *kan* være rigtigt, men det kan også være forkert og er således ikke meget af en forklaring. Jeg tror det er utvivlsomt, at Hørup også tænkte på bønderne, husmændene eller arbejderne som klasser, der skulle frem til politisk magt. Engelstoft opfatter det f.eks. også således.⁹ Og tager man det citat, der indleder

⁶ Kristian Hvidt, s. 70 ff, 92 ff, 101 ff, 134 ff.

⁷ Samme s. 152.

⁸ Se eksempelvis s. 111, 154, 163, 181, 192, 271. Da Thorborg ikke giver notehenvisninger, kan jeg ikke se, hvad han bygger på. For god ordens skyld gør jeg opmærksom på, at de her fremlagte oplysninger og vurderinger er mine egne og bygger på et ældre manuskript, som også Thorborg har læst.

⁹ Se Dansk biografisk Leksikon XI, 1937 s. 137-46, og Den danske Rigsdag I s. 83.

denne artikel, og som Thorborg i samme åndedræt selv citerer fra, så tror jeg, at det står klart, at denne udtalelse ikke er antiautoritær. Den udtrykker det modsatte, nemlig glæden ved gruppen og den bundne varme i viljen til loyalitet over for sine egne. Eller hvad mener man om Hørups kommentarer til det første provisorium: »Jeg er overbevist om, at den modsætning, der nu er til stede her i landet, går meget dybere, og den er meget mindre bygget på teorier, doktriner eller politiske læresætninger end på noget, som snarere ligner racemodsætninger«. ¹⁰ Hørup var efter min mening ikke bare det ene eller det andet, og spændingen mellem de modsatrettede elementer i hans karakter – følelse og intellekt – gav hans personlighed og agitation originalitet og farlighed.

Thorborg fortolker det ovenfor givne citat – »kun den sag, som deler menneskene sådan, som folket i øjeblikket har behov for at deles, hvis der skal blive historie ud af det« – som en handlen på historiens niveau, som samtiden og eftertiden har haft svært ved at forstå. Han kæder dette sammen med en påstand om, at Hørup ikke blot søgte at vinde størst mulig vælgertilslutning og indflydelse for sig og sit parti. Efter min opfattelse siger Hørup i citatet, at man skal samle sig om én eneste væsentlig ting, nemlig erobringen af magten, og der er ingen mystik i dette, som også prægede hele hans politiske handlen. Det er et forkert synspunkt, at Hørup ikke søgte at vinde størst mulig vælgertilslutning og indflydelse for sig og sit parti. Det gjorde han, som jeg nedenfor skal forsøge at vise.

Jeg har endvidere nogle bemærkninger til den måde Thorborg i DBL-artiklen forklarer visse af Hørups handlinger. Såfremt Hørup, som Thorborg siger, havde den opfattelse, at bønderne skulle gøre sig selv til selvstændige som individer og vælgere og ikke som klasse, så var Hørups agrarpolitik i 1888 et syndefald i forhold til de grundlæggende principper, som han stod for, (hvilket jeg ikke er uenig i, at den var). Agrarpolitikken var politik på klassebasis til gensidig berigelse af de store og de små bønder. Til trods herfor forklarer Thorborg Hørups forhandlingspolitik således: »Han havde opereret med to alternative strategier: dels Venstres oppositionelle forhandlingspolitik [et pænt ord for visnepolitikken], som ville lægge ansvaret for forfatningskampen over på Højre, dels muligheden for ved hemmelige forhandlinger at sætte fæstningstilhængerne og det moderate centrum af nationalkonservativ observans i begge partier uden for politisk indflydelse. Bojsens afslag [på at acceptere forligstilbudet i marts 1887] tvang ham til at sætte trumf på...¹¹ og 21.11. forpligtede

¹⁰ P. Munch, s. 96.

¹¹ Udhævet af mig.

han sig for første gang offentligt på oktoberforeningspolitikken med artiklen »smør«. Thorborg går her alt for langt i forsøget på at forstå og undskylde Hørups politik, ja han går så langt, at han oven i købet lægger skyldes på Bojsen. Og de samme pæne omskrivninger ser vi anvendt om den kendsgerning, at Hørup befandt sig i en bestandig kamp med de moderate om det store venstreparti, og i den forbindelse var villig til at bruge alle til rådighed stående midler, selv et samarbejde med godsejerne om en agrar klassepolitik. Thorborg udtrykker det således, at han søgte at udrydde moderat-konservative standpunkter: »Snart ved at søge egnede delingspunkter i de aktuelle sager i en venstre-højrepolariseringsproces. Snart ved knibtangsmanøvrer udført af det yderste venstre og den rationalistisk-aristokratiske fløj af højre i forening«.

Da billedet af Hørup, også i den sidste store publikation, Torben Kroghs, står så forholdsvis uændret, ja oven i købet forbiser bidrag, der rummer stof til en mere nuanceret skildring, skal jeg tillade mig at supplere disse studier med en dokumenteret, samlet fremstilling af mere kontroversielle sider af Hørup som politiker, som kan uddrages bl.a. af udgivne erindringer, dagbøger og breve m.v. samt af Kristian Hvidts fremstilling og mine egne utrykte arbejder.

Ved studiet af Hørup er det et hovedproblem at trænge frem til, hvad der egentlig var hans synspunkter, motiver og mål. For den der har læst de fleste af hans artikler og taler gennem et langt liv, står det klart, at han har sagt mange forskellige og modstridende ting bl.a. om de to hovedspørgsmål, som han fortrinsvis beskæftigede sig med: forfatningsspørgsmålet og militærspørgsmålet.

Det står også klart, at hans mægtige talent som skribent og agitator, der ikke siden er set tilsvarende i dansk politik, bevidst blev brugt i politikens tjeneste. Det er givet, at han havde evnen til med sine ord at skabe nye grundlæggende holdninger, og at han mestrede demagogiens forførelseskunst. Jeg ønsker dermed ikke at hævde, at Hørup var en farlig demagog, for mange af de holdninger, han gav udtryk for, var meget lødige, men det kan næppe afvises, at han brugte sit talent på en noget farlig og manipulerende måde. Studerer man hans udtalelser over tid, finder man, at han ændrede ord og standpunkter i overensstemmelse med, hvad han fandt politisk hensigtsmæssigt. Dette havde han utvivlsomt fælles med så mange andre politikere, men på grund af hans ords magt fremstår vendinger og kompromisser af denne art som mere suspekte, ligesom spørgsmålet om almengyldigheden af hans politiske budskaber trænger sig på.

Det kan forekomme håbløst at søge at trænge ind til menneskers

inderste tanker og til, hvad der er deres motiver eller mål i enkeltsituationer, bl.a. fordi det jo slet ikke er sikkert, at de har haft andet end vage motiver og ønsker og uklare mål. Men man kan forsøge at registrere deres ord og handlinger over tid for om muligt at finde frem til mønstre i, hvad de har sagt og gjort. Ser man på Hørup på denne måde, finder man, ikke uventet, at der har eksisteret forskellige politiske faser i hans liv, og at hans agitation i form af taler og artikler i disse faser har været afpasset efter politiske hensyn, som han har set dem. Faserne kan afgrænses således: 1) I det forenede Venstres tjeneste 1872 – november 1877. 2) Berg-Hørup i alliance 1877–1880. 3) Hørups politiske emancipation 1881–1884. 4) Hørup som politisk fører og forhandlingspolitiker 1885–1890. 5) Kampen mod forliget 1890–1894. 6) Københavns erobring. I det følgende har jeg fortrinsvis interesseret mig for Hørup som politiker frem til hans fald i 1892.

De to første perioder i Hørups offentlige liv gik frem til hærlovens vedtagelse i 1880 og var Hørups opstigningstid i politik. Såfremt hans synspunkter, som han senere udtrykte dem, lå færdigudviklede i 1870'erne, må han have følt sig som noget af en fremmed i Det forenede Venstre med dets stærke grundtvigianske og relativt forsvarsvenlige indstilling, der i 1876 førte til, at Venstre tilbød 30 millioner kr. til forsvaret af Sjælland. Hans artikler i »Morgenbladet« og hans adfærd i tinget bekræfter, at han, som han senere sagde, »stak piben ind«¹² og tilpassede sig partiet. Han accepterede millionerne til Venstres forsvarsprogram og fulgte således partiparolen. Han skrev ikke antimilitaristiske artikler i »Morgenbladet« i 1870'erne. Tværtimod, om Bjørnbakkerne, der var antimilitarister og ikke ville være med til Venstres forsvarsprogram, skrev han i 1876: »Stærkest er krigssagen taget op i visse jyske kredse, hvor man slet ingen ekstra befæstninger vil have, og hvor man synes at ville bruge denne sag til at arbejde et gammelt ønske frem om et særligt lille demokratisk stjernebillede, der skulle have en bane for sig på det politiske firmament højt oppe over os andre skrøbelige, mere eller mindre krigsgale venstremænd. At vi ikke finder denne bestræbelse enten diplomatisk eller praktisk skikket til at samle, hvad der er af venstre mod højre, behøver vi næppe at sige«.¹³

Der var dog eksempler på agitation på militærspørgsmålet og udenrigspolitikken, der mindede om 1880'ernes agitation mod militarismen. Hans begejstring over Venstres store valgsejr den 25. april 1876 fik bl.a. følgende kommentar med på vejen »Med den 25. april have vi begravet

¹² »Politisk tilbageblik« i Hørup i Skrift og Tale I, s. 10.

¹³ »Morgenbladet« 12.3.1876.

det oppustede nationale overmod, der fik os fra den første slesvigske krig til den anden. Det er de menige fra Dybbøl og Dannevirke, der har givet generalerne svar på spørgsmålet om det næste Dannevirke. Fra nu af lokker man os ikke længere med fristende løfter om store alliancer, det er forbi med de uhyre fæstninger. Befæstningssagen har omsider bragt tålmodigheden til at briste og samlet et flertal, der er folket nær, i den beslutning, at nu skal det være forbi, nu ville vi ikke tåle dem længere«. Men med en dobbelthed, der bliver forståelig, hvis han kun nødtvunget havde fulgt Venstre i forsvarsspørgsmålet tilføjede han, at hovedbetydningen af valget ikke lå i afgørelsen af de militære spørgsmål: »Når valgene ikke i stærkere grad ere blevne fjendtlige mod fæstningen og forsvarsforetagender i det hele, ligger dette i det mådehold, hvormed Venstre har undgået at benytte og hidse den stemning i folket, der går i denne retning. Det flertal, der skal råde for den næste fremtid, er ikke valgt på et afvæbningsgrundlag, men med det formål at sikre landet et passende til dets beskedne evner og stilling svarende værn. Hovedbetydningen af valgene ligger derfor ikke i afgørelsen af de militære spørgsmål, men i afgørelsen af den ministerielle krise, der nu i fire år, har lagt lovgivningsmagten øde«.¹⁴

Men langt de fleste af Hørups artikler og taler handlede om noget andet, nemlig om den konstitutionelle konflikt og var iøvrigt samlede om angreb på Højre og de nationalliberale. Delingen efter anskuelser i klart afgrænsede partier og samling om konfrontation med regeringen på forfatningsspørgsmålet gik som den røde tråd gennem hans artikler.¹⁵ Hans første dræbende artikler om nationalliberalismen som politik, kultur- og åndsform så dagens lys i 1870'erne.¹⁶ Som vi ved fra hans senere udtalelser var disse led i en kulturkamp, der også havde politisk brod mod den grundtvigianske, moderate del af Venstre.¹⁷ Introduktionen af Edvard Brandes på »Morgenbladet« for en kortere periode passer sammen hermed, men Hørup var endnu ikke på dette tidspunkt stærk nok til at hindre, at han igen gled ud.

For realiseringen af den radikale linje, som Hørup ønskede at anlægge, havde han brug for samarbejdet med Christen Berg, og 1870'erne var da også præget af Hørups politiske tilpasning til Berg, hvis grundtvigianske livssyn ellers lå ham fjernt. Men alternativet, de moderate under Bojsen, var endnu værre – af flere grunde, men vel først og fremmest, fordi de

¹⁴ Samme 29.7.1876.

¹⁵ »Politisk Tilbageblik« s. 6f.; »Morgenbladet« 1875: 16.5., 20.5., 22.5., 2.6., 11.6., 2.7., 5.7., 15.7., 1876: 1.1. og 3.5.; Rigsdagstid. 1877–78, FF sp. 1735 og 1737f.

¹⁶ Skrift og Tale, s. 23f., 25, 29 og 53.

¹⁷ Se f.eks. »Politisk Tilbageblik«, s. 5 og 8.

moderate ikke havde Hørups og Bergs tro på, at en konfrontation kunne gavne Venstres kamp. Hørup trak klart forskellen på de to standpunkter op i en kommentar til den politik, der havde ført op til provisoriet i 1877. Hørup havde ment: »Når den sandhed stod klart for alle, at når det [ministeriet] ikke kunne regere med loven, så var et sådant ministerium færdigt. Den ærede ordfører [Bojsen] synes at mene, at når det blev klart for alle, så var vi færdige«. ¹⁸

Dette var netop forskellen, og som det viste sig fra 1885 havde Bojsen ret. Konfrontationspolitikken var ikke den lige vej til målet, og Venstre var i anden halvdel af 1880'erne i en dyb krise som følge af den politik, der var blevet ført.

Men sagen var, at Hørup havde, eller efterhånden fik, et dobbelt mål med sin politik. Konfrontationen medførte en radikalisering af partiet, der samtidig fremmede hans synspunkter og førte til en styrkelse af hans egen stilling – et for en politiker fuldstændig naturligt og legalt mål.

Den af Hørup ønskede konfrontation med ministeriet Estrup kom første gang i 1877 og førte til udstedelsen af det første provisorium. Forhistorien hertil, der ikke er uden betydning for bedømmelsen af, hvad der senere skete, var som bekendt den, at Venstre efter den store valgsejr i 1876 løb storm mod ministeriet på spørgsmålet om finansloven. Men Højre og de nationalliberale stod nu fast om Estrup. Estrup havde ikke direkte sigtet mod provisoriet i 1877, men havde til en foreløbig løsning af konflikten tænkt sig at fremlægge en midlertidig finanslov. Da han ved en ubehændig manøvre fra Venstres side, ikke fik lejlighed til at forelægge en sådan i folketinget, var tanken om provisoriet ham dog ikke mere fremmed, end at han slog til, og da finansåret var udløbet uden vedtagelse af en ordinær finanslov, lod han kongen den 12. april 1877 udstede en provisorisk finanslov. Ved udstedelsen af dette det første provisorium var Estrup dog moderat, idet han begrænsede sig til at benytte bevillinger, som begge ting havde stemt for. Dette banede vej for et forlig mellem de nationalliberale i landstinget og de moderate dele af Venstre i folketinget den 8. november 1877. Ved forliget fik regeringen bevilget en midlertidig finanslov for det løbende år. Estrup selv havde hverken haft lod eller del i forliget, men modtog det som udtryk for tingenes vilje. ¹⁹

Der var således en vis rimelighed i dette forlig, der med noget besvær

¹⁸ Rigsdagstid. 1877–78, FF sp. 1737f.

¹⁹ Povl Engelstoft: Den danske Rigsdag II, s. 78ff.; P. Munch, s. 95f.; Se også om forfatningskampen Birgit Nüchel Thomsen: Konflikt og forhandling 1870–90 i: Ole Salomonsson (red.): Den politiske magtkamp 1870–1901, 1968, s. 73–90. Det s. 88 linje 20 nævnte procenttal skal være 35.

havde bragt striden mellem de to ting tilbage i et håndterligt spor. Men Berg og Hørup ønskede at få mere ud af denne sag og opførte et større taktisk spil i forbindelse med forliget. Provisoriet var blevet afvist samlet af Venstre i folketinget den 7. november. Dagen efter, den 8. november, vedtoges den midlertidige bevillingslov. Ved afstemningen sagde Berg og Hørup: stemmer ikke. Så sent som den 6. november havde Hørup under finanslovdebatten været så uforsonlig som nogensinde. Men efter forliget skrev Hørup i »Morgenbladet« om situationen: »At have dræbt provisoriet, godtgjort dets unødvendighed, hævdet sin finansielle betydning og forhindret gentagelse af de Estrupske forsøg, lagt grunden til ordnede tilstande, der kunne danne udgangspunkt for fremskridt og lovlig orden – det er folketingets fortjeneste den 8. november ... Der kan hos de ikke stemmende medlemmer have været nogen tvivl til stede om den valgte fremgangsmådes taktiske fortrin, men selvfølgelig ligger der ikke i passiviteten nogen principiel modsætning, hvis man tror at grundsætninger krænkes, at folketingets retsstilling misligholdes, nøjes man ikke med et »stemmer ikke«, men protesterer med et »nej«.²⁰ Dette var ord til andet det modsatte af, hvad man senere betegnede som en godkendelse af provisoriet i 1877. Ind i december begyndte hestehoven at stikke frem i Hørups artikler. Man ventede på resultatet af overenskomsten fra november – det ny ministerium, og Hørup lod efterhånden forstå, at de radikales bedømmelse af novemberoverenskomsten ville afhænge af, at dette resultat opnåedes.²¹ I nogle nytårsartikler tog Berg endelig bladet fra munden og startede et veritabelt angreb på de moderate, der fulgtes af en hidsig debat i de følgende måneder til forberedelse af bruddet.²² Da de moderate enedes med Højre om finansloven i marts 1878 trådte de radikale endelig ud af partiet.

Hørup begrundede senere de radikales holdning med, at man ikke i den almindelige forvirring ønskede at stille partiets medlemmer over for at skulle tage en beslutning på et tidspunkt, hvor hverken målet eller meningen med den ny vending endnu stod klart.²³ Brandes skrev om situationen, at Berg og Hørup med største sindsro så på, at de moderate lavede forlig, fordi de taktisk havde anbragt sig således, at de, hvordan end situationen udviklede sig, ville drage fordel af den.²⁴ Hørup skrev i »Politisk Tilbageblik« efter at have understreget, at hans politik i halvfjerdserne havde været at undgå mellemløsninger følgende: »Ifølge

²⁰ »Morgenbladet 11.11.1877.

²¹ Samme 13.12.1877.

²² Samme 23.12.1877, 30.12.1877, 1.1.1878.

²³ Samme 23.2.1878.

²⁴ Det ny Aarhundrede 1906–07, s. 117–118.

den samme tankegang kastede jeg mig mod de moderate. Denne gang lykkedes det at sprænge dem ud af partiet. Mit angreb var ikke i første række rettet mod deres opgivelse af modstanden mod provisoriet. Den store prokuratorstrid om ret og uret, om provisoriets grundlovsstridighed eller ikke grundlovsstridighed, der viste sig så frugtbar i agitationen, interesserede mig mindre. Det var en større bekymring, at man med provisoriet havde fjernet det fortræffeligste middel til at radikalisere befolkningen, forstærke politikken og grave skellet dybere, men dette lod sig ikke sige«. ²⁵

Man kunne naturligvis have andre mål end at bekæmpe Højre, men sprængningen af partiet var et lammende slag mod Venstres sag og kampen for parlamentarismen. I de næste fire år kunne Højre nu leve højt på spaltningen i Venstre og forhandle snart til den ene side og snart til den anden side til fremme af sin politik – og først og fremmest, Højres ministerium sad nu videre i kraft af, at der intet flertal var i folketinget til at føre det parlamentariske krav frem.

For Hørup blev sprængningen vejen til hans politiske gennembrud. Herefter stod han som Bergs højre hånd i den nye radikale gruppe. Brandes skriver herom: »Rigsretssagen [hvor Hørup blev anklager mod Krieger og Hall] samt første provisoriums udstedelse i 1877 og allermest novemberforliget i 1877 fæstnede og forbedrede Hørups stilling. Hørups opposition mod forliget, hans artikler mod det Estrupske ministerium såvel som mod de moderate, og de møder og taler han i de følgende år holdt, gjorde ham i kort tid til anerkendt fører...«. ²⁶

Meningen med den startede indbyrdeskrig inden for Venstre var, som Hørup udtrykte det, at »de moderate måtte hjemforloves og erstattes af nye mænd, med hvilke man var herre over både, hvor længe provisoriet skulle vare og over betingelserne for forliget, når dets tid kom – indtil videre måtte rigsdagskampen med højre stilles i bero«. ²⁷

Resultatet af splittelsen høstede man ved vintervalget i 1879. Ved valget i 1876 havde Venstre mønstret 87.000 vælgere og modstanderne 50.000. Det forenede Venstre fik i folketinget 71 mandater foruden 3

²⁵ Skrift og Tale I.

²⁶ »Politiken« 15.2.1902.

²⁷ Skrift og Tale III, s. 361–62. Den linje, man først anlagde i samlingen 1878–79, var en protestpolitik. Hørup understregede, at det var kampen mod ministeriet, der var af betydning og ikke reformer. Man kunne ikke være småfolks ven og samtidig støtte ministeriet Estrup, der stod småfolk imod. (Rigsdagstid. 1878–79 FF sp. 141). Forslag til lov om rentefri husmandskreditforeninger f.eks. kunne ikke aftvinge ham nogen interesse, når det væsentlige for småfolk var at få ændret det bestående skattesystem, som han kaldte en almindelig udplyndring af alle fattige (Rigsdagstid. 1878/79 FF sp. 100, 17.10.1878). Man kunne ikke forhandle med en regering, hvis livssag var, »at det store hartkorn skulle bygge vidtløftige fæstninger for småfolks penge« (Rigsdagstid. 1878/79 FF 17.10.1878).

Bjørnbakkere og 2 løsgængere. Af tilhængere af ministeriet var der 28. Efter splittelsen af partiet i 1878 var 30 gået med Berg-Hørup, mens ca. 40 blev tilbage.²⁸ I valgkampen i januar 1879 manede de radikale til at skabe et nyt flertal. »Den sejr, demokratiet vandt ved sidste valg, er foreløbig forspildt... Det er kun gennem valgene, at der kan ventes fornyelse«. På et møde i København gav Hørup den parole, som så ofte senere lød over landet. Der skulle skabes et flertal sagde han, et flertal »der ikke sjakrede med sine grundsætninger. Og denne grundsætning, der ikke sjakres med, er, at den almindelige valgret skal bære vort offentlige liv, at det folketingsflertal, der er udgået af denne valgret, er den højeste myndighed i landet, og hverken har *nogen over eller ved siden af sig*«. Ved valget gik Venstre tilbage til 75.000 stemmer mod 57.000 til højre. Højre gik frem fra 26 til 37 mandater og Venstre ned fra 76 til 65. De radikale fik 40.000 stemmer og 35 mandater, mens de moderate fik højst 30.²⁹

Nogen anden mening end udryddelseskrigen mod de moderate er det heller ikke let at se i den politik, som den Berg-Hørupske gruppe førte fra 1879–80. Den finanslov, som de radikale vedtog sammen med Højre i foråret 1879 kostede et brud i den radikale gruppe, idet 9 medlemmer udtrådte. Det største politiske stridspunkt var en bevilling til 6 store kanoner à 800.000 kr. årlig i 3 år, som de radikale skaffede regeringen. Denne bevilling var et led i Københavns søbefæstning.³⁰

I spørgsmålet om dyrtidstillæg til embedsmændene, der ellers var et ømtåleligt spørgsmål for venstremænd, havde de radikale og Højre igen fundet sammen. Hørup udtrykte ved finanslovens 3. behandling sin tilfredshed med den finanslov, der var blevet vedtaget. En negativ demonstration over for finansloven var – i modsætning til året før! – at betragte som unyttig og skadelig.³¹ I »Morgenbladet« revsede han »de udtrådte« for deres reaktion på bevillingen til de 6 kanoner, som de var gået imod. De 6 kanoner var et underordnet spørgsmål. For sådanne spørgsmål skulle man ikke tabe hovedsagen af sync.³² I samlingen 1879/80 fortsatte man denne forhandlingspolitik, og de radikale var dybt involveret i forhandlinger med Højre om bevilling til en ny hærlov, hvor de slutteligt strakte sig til et tilbud på 8,4 mill. kr., hvilket lå tæt op ad udgifterne til den gældende hærlov.³³ Hørup fulgte Berg helt ud i denne

²⁸ P. Munch, s. 88, 97.

²⁹ P. Munch, s. 100.

³⁰ P. Munch, s. 100.

³¹ Rigsdagstid. 1878/79 FF sp. 2757–65.

³² »Morgenbladet« 9.10.1879.

³³ Rigsdagstid. 1879/80, tillæg B sp. 2133.

politik. Man da de radikales politik brød sammen ved, at Bojsen bar sejren hjem ved et forlig med regeringen (på et andet grundlag uden om fæstningen), om tillæg til hærens ordning til en bekostning af 9,4 mill. kr., sagde Hørup stop. Krieger skrev i sin dagbog den 16. juli: »Det skal endnu være usikkert, hvordan Berg vil stemme [ved behandling af de moderates forslag i folketinget]. Og den 19. juli skrev han »Berg skal først have villet slutte sig til de moderates forslag, men Hørup har i sin lidenskab bragt ham ind på andre veje«. ³⁴ Klaus Berntsen skriver, at Berg ikke fik sagt sit sidste ord i hærlovssagen af den grund, at han ikke kunne få sit mandskab til at følge sig. »Han var i virkeligheden en varm forsvarsven og sympatiserede langt fra med Hørups »Hvad skal det nytte?« ³⁵

Hærlovsrevisionen blev et vendepunkt i Hørups politiske karriere, hvilket han ofte selv understregede. Den ny epoke i hans liv gik fra 1880 til Estrups andet provisorium i 1885. I denne periode blev han en magtfaktor ved siden af og uafhængig af Christen Berg, som han gradvis distancerede sig fra ved rejsning af antimilitarismen som politisk sag og ved Brandesianismens og den radikale kulturpolitikks fæstelse i Morgenbladet og det radikale parti. Hørup giver selv følgende forklaring på hans antimilitarismes fremkomst, idet han henviste til hærloven af 1880, som udløsende faktor. »Det viste sig, at der selv under forfatningsstriden og med selve provisoriets ministerium kunne træffes skæbnessvangre stempinger mod landets velfærd og demokratiets interesser. Da var det ikke muligt at afholde sig afventende længere, der måtte handles«. ³⁶ At den ene million kroner om året, der adskilte de radikales tilbud fra de moderates ved hærlovens behandling skulle have været afgørende for Hørup, er naturligvis muligt, skønt han havde jongleret med flere millioner til Københavns søbefæstning året før. Men det er også rimeligt at antage, at ethvert forlig, der sluttedes *sammen med de moderate* med hans målsætning må have stået som meningløst.

Det er imidlertid nok værd at holde sammen på kronologien her. De radikale følte sig ganske viste distancerede af de moderate med hærloven af 1880 og holdt herefter tilbage med forhandlingspolitikken i samlingen 1880–81, men den antimilitaristiske agitation i »Morgenbladet« kom først gradvis til *efter* valgene i foråret og sommeren 1881.

Ved det sidste valg den 26. juli 1881 var Venstres stemmetal gået frem fra 75.000 i 1879 til 102.000, mens Højre blev stående ved 55.000.

³⁴ Kriegers Dagbøger VII, s. 299.

³⁵ Klaus Berntsen II, s. 206.

³⁶ Skrift og Tale II, s. 79–80.

Venstre fik 75 mandater, dvs. 31 radikale, 24 moderate og hele 20 uden for grupperne. Stemmetallene for de tre venstregrupper kan regnes til 41.000, 28.000 og 31.000. Højre måtte nøjes med 27 mandater.³⁷

Det interessante ved dette valg var ikke blot, at de radikale voksede, men ikke mindre, at de uafhængige gik stærkt frem. Af de 20 gik i 1882 de 10 ind i den radikale gruppe, der herved tilførtes et stærkere antimilitaristisk islæt. Hørup greb de politiske muligheder, der lå heri, da han fra 1882 for alvor satte sin antimilitaristiske agitation igang, som i marts 1883 førtes ind i tinget med hans »Hvad skal det nytte?«-tale, der var en undsigelse også af Venstres forsvarspolitik.³⁸ Denne agitation endte i sit crescendo en måned efter det andet provisorium i 1885 med ordene »De skal hade og afsky militarismen som Deres lands fordærvelse, som frihedens undertrykkelse, som demokratiets dødsfjende. De skal frygte den, som man frygter sin mægtigste og grådigste fjende. Foragt den kun ikke, vi vil behøve alle vore kræfter for at slå den til jorden, dersom vi ikke knuser den, knuser den os. Den bider med dybe rødder i dette lands offentlige mening, lad den dag ikke komme, da den bider igennem.«³⁹ Og dog var dette kun agitation. Hørup forklarede selv senere om agitationens taktiske brug: »... man vidste, hvorledes det [provisoriet] ville komme. Højre havde kun militærvæsenet at slås på, at det var den eneste sag, hvormed de kunne vente at gøre noget indtryk på visse dele af modstandernes vælgere, navnlig i grundtvigianske kredse. De radikales første gerning, da hæren var samlet, var at ødelægge denne position, inden højre fik tid til at bruge den. Man spurgte i 1882, hvad det skulle nytte, og da der ikke herpå kunne gives noget svar, der lignede sund fornuft, begyndte man med dette spørgsmål som udgangspunkt den voldsomme og forbitrede agitation mod militarismen, der skulle gøre denne sag til den mest foragtede i landet, binde Venstre uløseligt til modstanden, fordærve provisoriets bedste løftestang inden den endnu var bragt i anvendelse og bagefter knytte provisorismen og militarismen til hinanden som to sider af samme forhadte ting, der fulgtes ad i samme undergang.«⁴⁰ Den skarpe antimilitarisme var blot et taktisk våben i den politiske kamp, og den var ikke blot vendt mod Højre: »Den uhyre larm, der rejstes mod det ganske uskyldige spørgsmål: hvad skal det nytte? havde sine gode politiske grunde. Man forstod, at dette spørgsmål var en undsigelse og en krigserklæring til begge sider, og at kampen mod militarismen

³⁷ P. Munch, s. 106.

³⁸ P. Munch, s. 122.

³⁹ »Politiken« 30.4.1885.

⁴⁰ Skrift og Tale III, s. 363.

nu rykkede frem i første række«. ⁴¹ Antimilitarismen skulle bruges både mod Højre og mod grundtvigianerne inden for partiet.

Hørup beskriver selv, hvorledes det var de radikale, der drev visnepolitikken frem fra 1881, og hvorledes de bandt de moderate til denne politik, der endelig i 1885 endte i det andet provisorium. »Efter fire år var den første del af de radikales felttogsplan lykkeligt tilendebragt, forholdet var vendt om, nu var det de moderate, der stod med det lille mindretal, og de radikale, der havde flertallet. Og de havde mere end det. Overalt truede de modstanderne i deres kredse med store mindretal, de moderate var mistænkte og lagt for had overvågede af de stedlige radikale ledere, der kun ventede på en mine af svig for at falde over dem. De moderate kunne ikke røre sig, de var bundne på hænder og fødder til at følge den radikale ledelse. Den hær var dannet, der skulle tage mod stødet af det næste provisorium, de radikale rådede for, hvor længe det skulle vare, og hvorledes det skulle ende«. ⁴²

At det forholdt sig, som af Hørup beskrevet, at han nu stod på magtens tinde, og at det først og fremmest var ham selv, der drev radikaliseringen frem, fremgår også af andre kilder, nemlig af Venstres partiprotokoller, brdr. Brandes' breve, Kriegers dagbøger, A.D. Jørgensens dagbøger m.m. Hørup dominerede ikke blot den radikale gruppe og Berg, men indirekte også den moderate gruppe, der ikke turde handle isoleret fra Bergianerne.

Der er mange vidnesbyrd derom. Krieger skrev allerede i 1879, at Hørup vistnok var ved at tage magten fra Berg. ⁴³ I 1880 standsede Hørup som nævnte Bergs sidste ord i hærlovssagen. I 1881 var Hørups dominans en given sag for de moderate. ⁴⁴

Under forligsforhandlingerne om finansloven 1882 skrev A.D. Jørgensen, der var inddraget i disse forhandlinger den 6. april 1882: »Dagen efter [11. april 1882] var jeg hos Høgsbro. Jeg lagde ham på sinde, hvor billige Kriegers forslag var, og han indrømmede, at det var såre odiøst at forkaste dem, men at han var vis på, at der intet forlig kunne slutes. De moderate kan ikke, fordi andre ønsker det, for så at overfalde dem, Berg er ikke selv mere herre over situationen, Hørup, Busk osv. driver ham«. ⁴⁵ Videre skriver A.D. Jørgensen den 5. maj 1882 om et besøg hos Høgsbro i forbindelse med forligsbestræbelser. »Nogle timer efter kl. 4 kom han [Høgsbro] for at fortælle, hvorledes det var gået. De moderate havde

⁴¹ Samme, s. 79–80. Udhævelsen er min.

⁴² Samme, s. 363.

⁴³ Kriegers Dagbøger VII, s. 132, 27.3.1879.

⁴⁴ Høgsbros Breve, 14.9.1881.

⁴⁵ A.D. Jørgensens Breve, s. 430.

stemt for dette forslag [i deres gruppemøde], mens Bergs gruppe havde delt sig, således at 12 stemte for med Berg, 10 imod med Hørup, medens 7 afholdt sig fra at stemme. Derefter havde Berg erklæret, at han kun kunne holde sin gruppe sammen, hvis der blev tilføjet »rentebærende lån« [til dækning af universitetets underskud]. Dette ville da også blive en betingelse for de moderate, der ikke ville skille sig fra Berg«. ⁴⁶

Den altid åbenmundede Edvard Brandes gav følgende vurdering af situationen i 1882: »Klein og Bojsen arbejder muligvis på en overenskomst – man vil undgå et nyt provisorium . . . På den anden side arbejder Hørup – entre nous – på at bevare og forstørre konflikten. Han ræsonnerer efter min mening som så: »så længe dette varer, er jeg situationens mand, på engang den intelligente og demokratiske, radikale opposition, som de moderate må slutte sig til, og som det unge København må beundre og nærme sig. Medens dette står på, trykker jeg Berg ned, og han kan i øjeblikket kun tjene mig. Jeg gør ham bestandig mere yderliggående på det sociale, religiøse, militære, litterære område. Han kan ikke nu slippe mig. Et andet var, om de moderate kom til roret, så kunne han danne en union republicaine, medens jeg blev yderste venstre. Derfor stor konflikt, forfatningsstrid i årevis, imens vokser min magt«. Således omtrent ræsonnerer denne komplicerede mand, han vil ikke være Clemenceau, før Gambetta – Berg bliver moderat og gør dumheder. Således er der en hel del rimelighed for, at ministeriet bliver siddende«. ⁴⁷

Brandes' ord kom til at slå til. Hørup bandt i disse år Berg til sin politiske ledelse, fra 1881/82 begyndte han at udvikle sin antimilitaristiske filosofi og politik. Den 29. marts 1883 holdt han sin berømte »Hvad skal det nytte?« – tale i folketinget, hvor han tog afstand fra Venstres udvalgsflertal. Han havde nu endelig udskilt sig på militærspørgsmålet, hvor han var blevet så radikal, at Berg i virkeligheden ikke kunne følge ham. Brandesianismen satte sig samtidig godt til rette på »Morgenbladet« med en række synspunkter i religiøse, etiske og kulturpolitiske anliggender, som stod den grundtvigianske bondekultur fjernt.

Bruddet på »Morgenbladet« i december 1883 mellem Hørup og Berg er set i dette lys ikke nogen gåde. ⁴⁸ Den oprindelige kontrakt kunne opsiges efter 3 år, og det var et fuldstændig logisk skridt fra Bergs side i en situation, hvor hans vidtstrakte tolerance til sidst var blevet en trussel mod ham selv og hans politiske stilling at søge ændringer i forholdene. Mange i samtiden opfattede bruddet som et overfald på Hørup. Vi ved

⁴⁶ A. D. Jørgensens Breve, s. 434, 436.

⁴⁷ Brødrene Brandes' Brevveksling, 13.2.1882.

⁴⁸ Hørup kaldte det århundredets mørkeste gåde.

dog fra Edvard Brandes, at Hørup allerede i slutningen af 1870'erne havde yderst kølige følelser over for »Morgenbladet« og Berg. Edvard Brandes skrev 3. nov. 1880 om Hørup: »Morgenbladet betragtede han som en kasse, han puttede i, hvad han ville, men »når jeg engang bliver ked deraf, sparker jeg låget ned i bunden««. ⁴⁹ Fra Hørup selv ved vi, at han i 1880 kun modstræbende og af politiske grunde gik med til den ny overenskomst om Morgenbladet mellem Berg, Hørup og Brandes. »Men jeg havde en overvejende politisk interesse i at have et blad at skrive i, og jeg havde den samme overbevisning om, at herr Berg ikke kan lave et hovedstadsblad uden mig, som jeg har den dag i dag. I værste fald ville jeg efter de tre år være nærmere til at rejse et blad selv, end jeg var i 1880«. ⁵⁰

Sagen var, at Hørup i disse år, som Brandes rigtigt så det, i forfatningsspørgsmålet, i militærspørgsmålet og på det kulturelle, litterære område havde ført Berg så langt til venstre, at Berg til sidst følte grunden vakle under sig.

Det var den samme nødvendighed, der i oktober 1884 kort tid efter »Politikens« oprettelse fik Berg til at kræve fornyet sammenslutning mellem venstregrupperne, og da flertallet i den radikale gruppe sammen med Hørup var derimod, sprængte han partiet. Over halvdelen af partiet, nemlig 25 blev hos Hørup, mens kun 21 fulgte Berg. Opfattelsen af, at det var Berg, der forsøgte at ødelægge Hørup, er ikke holdbar. Hørup var gået ind i samarbejdet med Berg på dennes forudsætninger, og det der var skét var, at den yngre politiker havde udviklet sin egen politik, der var en trussel mod fundamentale elementer i Bergs hele livssyn.

Før dette brud havde Venstre og især de radikale vundet en stor, ny sejr ved valgene den 25. juni 1884. Højre fik 57.000 stemmer, som tidligere, men svandt ind til 19 mand. Oppositionen nåede nu op på 121.000 stemmer og voksede til 83 mandater, heraf var 8 liberale, den radikale gruppe opgjordes efter valget til 46 og den moderate til 23. 4 venstremænd stod uden for grupperne. Valgdeltagelsen steg nu. Den havde i 1873 været 52%, men havde ellers svinget omkring 48%. Ved julivalget i 1881 nåede den op på 56%, og nu nåedes 59%. ⁵¹

Hørup følte sig ved sejren bekræftet i den radikale politiske linje, som han drev frem. »Når vælgerkorpset kan stå for en sådan svada, kan det stå for mere. Et parti, der ikke blot bliver valgt, men avancerer klækkeligt på det yderste parlamentariske middel, der står til en sejjpint repræsen-

⁴⁹ Brødrene Brandes' Brevveksling II, s. 67.

⁵⁰ »Politiken« 12.2.1885.

⁵¹ P. Munch, s. 126.

tations rådighed, kan siges at have ryggen fri. Det kan uden at forstyrres af sidebetragtninger samle sine kræfter om sit ministerium«. ⁵²

I november 1884 førtes visnepolitikken følgelig for første gang siden 1877 over på finansloven. I fællesudvalgets behandling af denne i foråret 1885 nåede man ved forhandlinger dertil, at forskellen mellem tingenes affattelse var 3 mill. kr. Man var i Venstre meget betænkelig ved situationen. Bojsen gik til Krieger og Bille, og også Berg veg tilbage for konflikten og henvendte sig i sidste øjeblik til Holstein Ledreborg for at få ham til at forsøge forhandlinger, men Hørup afviste enhver form for eftergivenhed, og uden ham vovede de andre venstreførere ikke at indgå på forlig. ⁵³ Hørup meddelte selv senere, at havde de andre venstreførere lavet forlig med højre, ville han have sprængt den sidste tilknytning til partiet gennem fællesbestyrelsen. ⁵⁴

Hørups (og Højres) ansvar for fremkaldelsen af provisoriet i 1885 var totalt.

Estrups anvendelse af provisoriet, der nu udviklede sig til et regulært grundlovsbrud ved, at man selv tog bevillinger til fæstningen på finansloven, viste sig aldeles ikke at svække Højre, men tværtom at styrke dets stilling. Ved valget den 28. januar 1887 gik valgdeltagelsen op fra 59% til 70%. Højres stemmetal voksede fra 57.000 til 87.000 og dets mandattal fra 19 til 27. Oppositionen voksede fra 121.000 til 142.000 stemmer og i mandattal var den stadig overmægtig med 75 mandater, ⁵⁵ men det var klart, at provisoriepolitikken tværtom at svække i stedet havde styrket Højre. Venstre måtte se den ildevarslende kendsgerning i øjnene, at det ikke ved egen kraft havde udsigt til at trænge igennem i byerne.

Allerede før valget var det klart, at Hørups politik lå i ruiner. Ansvar for den yderliggående politik havde først og fremmest været hans. Den visnepolitik, som han stod som bannerfører for, havde fyldt statskassen, der bugnede med midler fra toldindtægterne, som Estrup kunne bygge fæstningen for uden at skulle ud og bede om bevillinger i rigsdagen. Hørup erkendte fra efteråret 1885 forhandlingspolitikens nødvendighed. Forud for vintervalgene i 1887 fremhævedes i »Politiken«, at Venstre ikke mere førte visnepolitik, ikke mere krævede enebestemmelsesret for folketinget, og at det anerkendte kongens frie ret til at vælge sine ministre. ⁵⁶

⁵² »Politiken« 1.10.1884.

⁵³ Erik Henriksen: Viggo Hørup (1911) s. 66. Skriftlig meddelelse fra Holstein til Erik Henriksen, Edv. Brandes i »Politiken« 14.5.1930.

⁵⁴ »Politiken« 1.9.1885.

⁵⁵ P. Munch, s. 150f.

⁵⁶ »Politiken« 17.1.1887.

Selvom Hørup vel erkendte, at indbyrdeskrigen inden for Venstre nu burde høre op og gik ind i et fælles samarbejde i partiet om en forhandlingspolitisk linje, så var han dog uden forståelse for, at han – med sit ansvar for konfliktens forløb – ikke kunne stå som hovedbygmesteren for et forlig. Tværtom ser vi, at han ønskede at tage initiativet i de desperate forligsforhandlinger, som han indledte med regeringen i 1887 og 1888.

I 1887 var Hørup den ledende i forhandlinger med Estrup, som Bojsen senere involveredes i. Regeringen tilbød udlevering af provisorierne til fri behandling mod dækning af beløbene på efterbevillingsloven. Desuden krævedes en større sum til Københavns befæstning, men det stilledes i udsigt, at man herefter ikke ville bygge permanente fæstninger uden at begge ting samtykkede deri. Ifølge Bojsen ville Hørup have modtaget dette tilbud, mens Bojsen selv var derimod. Derefter holdt også Hørup sig tilbage.⁵⁷ Ingen af Danmarkshistorierne bringer i forbindelse med deres omtale af disse forhandlinger denne oplysning, som stammer fra Neergårds erindringer. Et udsagn fra Edvard Brandes i et brev, som han skrev efter afslutningen af disse forhandlinger, nemlig den 22. april 1887 synes at bekræfte, at Hørup havde ønske om forlig på dette tidspunkt, idet han skriver følgende: »Hvis vi laver forliget, mener Hørup, at vi garanterer os imod at blive den lille ynkelige opposition mod alt muligt«. ⁵⁸

I samlingen 1887–88 fortsatte Hørup, som tidligere omtalt, sine bestræbelser i et – ud fra hans forudsætninger – kynisk forsøg på at bruge agrarpolitiske særinteresser i landbruget til at skabe en ny politisk alliance mellem de små og store bønder dvs. Venstre i folketinget og en række protektionistisk indstillede godsejere i landstinget, som samtidig ikke var særlig begejstrede for Københavns befæstning. Under sloganet »rent land« gik han fra november 1887 ind for forbud mod produktion af margarine.⁵⁹ I 1887–88 gik der agrarprotektionistiske luftninger over landet svarende til dem, der i udlandet førte beskyttelsespolitik for landbrugsvarer med sig. Det indebar en organisering af landboerne på grundlag af økonomiske særinteresser i stedet for på et ideologisk, holdningsmæssigt grundlag. Hørups agrarpolitik var ikke noget uskyldigt forsøg, og følgerne kunne være blevet vidtrækkende. Med hans støtte organiseredes en bondeorganisation under ledelse af Leth Esbensen og Vilhelm Lassen, som forsøgte at skabe fraktionsdannelse i de demokrati-

⁵⁷ Niels Neergaard, s. 195.

⁵⁸ Brødrene Brandes' Brevveksling II, 22.4.1887.

⁵⁹ Rigsdagstid. 1887/88 FF 1851, 3575.

ske foreninger landet over.⁶⁰ Forinden var der i september 1887 blevet oprettet et radikalt agrarpolitisk ugeblad, »Bondevennen«, under redaktion af Jens Busk, J.K. Lauridsen og E. Staal, der krævede lettelse og reformer for landbruget, (og i øvrigt herudover var stærkt socialt præget). Dette støttede bondeorganisationens program og opfordrede til aktivitet omkring de agrare krav. Det blev talerør for Hørup og Busk i smørkrigen.⁶¹ Hørups og Busks forsøg på forbudet mod margarinen endte imidlertid i et nederlag. Hørup havde ventet, at der ville komme frafald i den moderate gruppe på spørgsmålet, hvilket imidlertid ikke skete.⁶² Tværtimod viste det sig, at hans egen gruppe ikke kunne holde sammen om denne politik, der lå fjernt fra, hvad man ellers havde stået for, og at en gruppe på 9 sagde fra.

Under forhandlingerne i Rigsdagen og Folketingets Venstre den 14. og 15. februar 1888 vedtoges en misbilligelse af den politiske karakter, agitationen for smørret havde fået. Forslaget blev fremsat af Holstein. Ved en afstemning om et forslag af Bojsen om tilslutning til udvalgsflertallets indstilling i smørsagen (margarinestandpunktet) vedtoges dette med 28 stemmer mod 16, 6 stemte ikke, 21 holdt sig uden for afstemningen og 2 var fraværende. Man kan gå ud fra, at de 16, der stemte imod var smørdemokrater. Men det betød, at en gruppe på 9 eller flere af tidligere radikale havde skilt sig ud fra de radikale smørvenner.⁶³

I påsken 1888 var der påny forhandlinger igang om forlig, som i første omgang ikke førtes direkte af Bojsen, Hørup og Holstein, men som foregik i nær kontakt med dem. Betingelserne var nogenlunde de samme som året før. Ifølge en række partimedlemmers samstemmende beretninger talte Hørup for et forlig, skønt han sluttelig stemte imod det sammen med flertallet. Bojsen og Høgsbro var imod forliget, der rummede 8 millioner til fæstningen. Berg deltog overhovedet ikke i forhandlingerne.⁶⁴

P. Munch, der har en indgående redegørelse for forhandlingerne i partiet, meddeler, at delingslinjen ved afstemningerne om påskeforliget gik på tværs af de sædvanlige. 26 stemte for bestyrelsens forslag om afvisning, 18 imod og 2 stemte ikke. Blandt de 26 var Hørup og de fleste af Hørups venner samt P. Holm, men også Bojsen og Høgsbro, mens de fleste af de moderate stemte imod.⁶⁵ Hørups holdning under forhandlin-

⁶⁰ »Bondevennen« 29.3.1888, 5.4.1888, 22.3, 29.3., 5.4., 3.5., 10.5.1888; Niels Neergaard, s. 206–07.

⁶¹ »Politiken« 24.11.1887; »Bondevennen« 7.10.1887; Klaus Berntsen, s. 26; Niels Neergaard, s. 202–03.

⁶² Neergaards vurdering i Niels Neergaard, s. 205.

⁶³ Protokol for Rigsdagens og Folketingets Venstre 14.2. og 15.2.1888; se også note 69.

⁶⁴ Se note 66.

⁶⁵ P. Munch, s. 156.

gerne blev kommenteret af Villads Holm, der sammen med Jens Busk havde ført forhandlingerne bl.a. på Hørups vegne. Han sagde under partidebatten: »Der kan komme forhold, hvor man ikke kan bøje sig for et flertals beslutning, og jeg beklager, at Hørup har gjort dette«. Neergård fortæller, at Hørup under bestyrelsens behandling af sagen først havde undladt at stemme, men senere havde tilsluttet sig afvisningen af forhandlingerne. Om Hørups optræden skriver Neergaard: »Hørups udtalelser lod tydeligt forstå at han af lignende grunde (at dette var det bedste man kunne opnå) ville havde fundet det forstandigst ikke at afvise en forhandling som den tilbudte, men han konkluderede til, at det var umuligt, når Bojsen og Høgsbro ikke ville deltage«. ⁶⁶ Der er da også almindelig enighed i næsten alle fremstillinger om, at han ønskede at tage forliget i påsken 1888 på de givne vilkår, og at forhandlingernes udfald var et stort nederlag for ham. Ved sin optræden synes han at have sat sig mellem to stole, idet det lykkedes ham både at miste tillid blandt sine egne radikale venner og hos de moderate, der ville have støttet ham i at tage forliget. Og værre blev det, da der i sommeren 1888 var forlydender om, at Hørup havde fortsat forhandlingerne på egen hånd. Oplysningerne herom kommer fra de moderate nemlig fra Frede Bojsen og Thorup. At der har været noget i gære fremgår af, at »Bondevennen« for sommeren 1888 havde planlagt et delegeretmøde for de demokratiske foreningers agrarrepræsentanter, dvs. forsøg på fraktionsdannelser i partiorganisationen. ⁶⁷

⁶⁶ Neergaard s. 210–14. Se også Protokol for bestyrelsen for Folketingets Venstre s. 30; »Aalborg Stiftstidende« 12.4.1888; »Politiken« 13.4.1888. Haugner anvender i »Forsvarssagens kerne«, trykt i »København« 16.9. og 17.9.1904, Estrups papirer vedr. påskeforhandlingerne 1888. Af partiprotokollerne, der kun har særdeles korte referater, fremgår kun, at Hørup har stemt mod fortsættelse af forhandlingerne som reaktion på tilbudet fra højre. Den gamle Bergianer og senere radikale N. P. Madsen-Mygdal nedskrev et referat fra mødet i partiet, som ikke i ord, men i indhold stemmer nøjagtig overens med et referat fra partimødet, som Haugner anfører. Ifølge dette sagde Hørup: »Når lederen har udtalt sig mod tilbudet, så er det unyttigt at gøre noget. Det er forbi. Når Bojsen og Høgsbro ikke vil, så kan vi ikke gøre noget. Derfor vil jeg ikke drøfte sagen, men har sammen med 4 andre medlemmer stillet forslag om afvisning. «(N. P. Madsen-Mygdal, s. 105–107)«. N. J. Larsens udtalelser går i samme retning, se N. J. Larsen, s. 88.

⁶⁷ »Bondevennen« 29.3.1888; »Morgenbladet« 12.9.1888. Thorup sagde på et vælgermøde, at forligsforhandlingerne var fortsatte efter rigsdagssamlingens slutning. (»Viborg Stiftstidende« 7.5.1888). Frede Bojsen skrev til Høgsbro 26.11.1888. »Hørups tale har jeg set i Morgenbladet, men allerede dette synes jeg nok måtte være anledning til for Thorup at rive masken af ham, så meget mere som Hørup også i sommer fortsatte forhandlingerne på samme grundlag, omend han dertil benyttede andre mellemænd« (Høgsbros breve 26.11.1888). Den tale, der havde forbitret Bojsen så meget, var trykt i »Politiken« den 23.11.1888. Hørup sagde her: »Om Venstres politik i den nævnte samling er jeg ikke den rette til at give oplysning. Jeg har ingen del haft deri, jeg har aldrig forstået den. Det er mig endnu ganske uforklarligt, hvorledes ministeriet, der stod på en finanslov uden Københavns

Hørups fremfærd under forhandlingspolitikken skadede ham i partiet og i hans egen gruppe. Den 31. marts 1888 valgtes han med kun 35 stemmer til Venstres bestyrelse, mens Højsbro og Bøjsen fik hver 54 stemmer, et stemmetal, som også Hørup tidligere var blevet valgt med. Jens Busk dumpede, idet han kun fik 23 stemmer.⁶⁸ Ved valget til bestyrelsen den 3. oktober faldt Hørup, idet han kun fik 16 stemmer, hvilket betød, at en gruppe af hans egne ikke stemte på ham.⁶⁹

I de følgende år svandt hans magtgrundlag stadig ind. Da han afviste den forhandlingspolitik med udgangspunkt i sociale reformer, som Bøjsen tog op efter 1889-delegeretmødets ønsker, kostede det ham tab i hans gruppe. En stor del af hans bondegruppe (f.eks. Bjørnbak, Blem, Rasmus Clausen, Ole Hansen, Feldthusen, C. Ravn samt uden for denne kreds Pingel) forlod ham i forbindelse med lovforslaget om sukker og øl.⁷⁰ Flere Hørupperne svigtede endvidere ved behandlingen af retsreformen. Efter dette sammenkaldte Hørup ifølge Edvard Brandes ikke mere sin gruppe.⁷¹ Talmæssigt var udviklingen således: I 1888 da man inden for partiet igen begyndte at holde separate gruppemøder var der 32 moderate og 27 i Hørups/Holsteins gruppe. Efter valget i 1890 var der 18 Hørupperne og 17 Bergianere foruden 37 moderate og 3 uafhængige venstremænd. Men efter valget i 1892 var der 38 moderate, 15 Bergianere, 7 Hørupperne plus 7–8 løsgængere.⁷² Den radikale gruppe og især Hørupperne var en slagen armé.

Samtidig med at Hørups forhandlingspolitiske linje var blevet anlagt, skiftede hans agitation igen form. Endnu i april 1885 havde det om militærspørgsmålet heddet: »Se, hvad er det for en hær, der samler sig, når de ruller militarismens fane ud. Er det ikke den fattige mands fjender, er det ikke den fri mands fjender, bagstræbets og fordummelsens håndgangne mænd ... Hvorfor var dette ministeriums første tanke, da de fik frie hænder med provisoriet, forter og kanoner? Hvorfor dets næste tanke projekteringen af Københavns landbefæstning? ... De skal hade

befæstning, pludselig kom til at stå midt op i forhandlinger med Venstre om 8 millioner til fæstningen netop som betingelse for samme finanslov. Det er ikke til at se, hvilke fornuftige mål Venstre kunne tilstræbe ved at modtage en forhandling på grundlag af Københavns befæstning«.

⁶⁸ Protokol for Rigsdagens og Folketingets Venstre 14.2. og 15.2.1888; samme 31.3.1888.

⁶⁹ Rigsdagens og Folketingets Venstre 3.10.1888. 29.10.1888 fik Hørup dog 25 stemmer til viceformandsposten, dvs. støtte fra 9 under Holsteins ledelse, som tidligere havde svigtet ham. Se Højsbros breve og dagbøger 28.10.1888. Hørup henviser også selv til en splittelse på dette tidspunkt, »Politiken« 10.10.1888.

⁷⁰ Neergaard, s. 230, 236; Rigsdagstid. 1890/91 FF sp. 55.

⁷¹ Edv. Brandes i »Politiken« 15.2.1902.

⁷² Engelstoft, s. 152; P. Munch, s. 169 inkluderer ukorrekt løsgængerne blandt Hørupperne. Oplysning fra professor Niels Thomsen, Københavns Universitet.

militarismen ...»⁷³ Med den indledte forhandlingspolitik i perioden 1885–88, måtte der ses frem til et eller andet forlig på det militære spørgsmål, og Hørups artikler fik nu en helt anden tone. Allerede i maj 1886 skrev han »vi er i det tilfælde at vi ikke kan forsvare vort land [udhævet i »Politiken«] ... Følger da heraf, at vi intet militærvæsen skal have? Aldeles ikke. Den, der satte sig dette formål ville kun spille sine kræfter og sit liv. Det er et praktisk umuligt formål, et perpetuum mobile af den modsatte art som livssagen.«⁷⁴ I juni 1886 hed det »Naturligvis skal vi have et militærvæsen, der er ingen så tåbelig, at han tror, at vi kan blive denne folkeplage kvit. De der råber på afvæbning er ikke vore venner. Det er fornummede militarister. Kunne de blot få os til at sige: Vi vil intet militærvæsen have, så havde de kortet på hånden. Så arbejdede vi på noget, der var umuligt. Men vi giver vore fjender både principrytteriet og konsekvensmageriet, så vi arbejder på at tvinge militærvæsenet tilbage inden for rimelige grænser. Derfor taler vi heller ikke om folkevæbning. Det eneste der nu er praktisk er at sige stop, vi vil ikke være med længere.«⁷⁵ Hørup henviste derefter Danmark til neutralitetens resignation. Ved første behandling af lovforslag om overordentlig bevilling til landbefæstningen i 1887–88 gik Hørup ind for et neutralitetsværn: »Vi ville derved ikke blive fri for et militærvæsen, men vi ville få en mere beskedne løsning af dette spørgsmål.«⁷⁶ Hans artikler var tilpasset til den politik, som han nu førte, og de indrømmelser, som han kunne komme til at give. Det havde samme klang, når det i påskeforhandlingerne hed, at regeringen skulle have 6–8 mill. kr. til at sikre landets neutralitet.⁷⁷

Den måde Hørup håndterede forhandlingspolitikken på, var ikke heldig, således som det er fremgået. Den radikale gruppe svandt ind omkring ham i årene frem til hans fald i 1892. Hans troværdighed var svindende.

Hvor hårdt han var ramt i 1888 ses af den polemik om hans rolle, som udspillede sig på det tidspunkt. Trods det, at det var ham, der mere end nogen anden havde været indstillet på forlig, fralagde han sig ethvert ansvar og lagde i en række artikler i Politiken ansvaret på Bojsen.⁷⁸ Selv Bergianerne, der havde stået helt uden for forhandlingerne⁷⁹ og derfor

⁷³ »Politiken« 30.4.1885.

⁷⁴ Samme 14.5.1886.

⁷⁵ Samme 1.6.1886.

⁷⁶ Rigsdagstid, 1887/88 FF sp. 1409–10.

⁷⁷ P. Munch, s. 155.

⁷⁸ Polemik mellem »Morgenbladet« og »Politiken« om forhandlingsforløbet: »Morgenbladet« 7.9., 10.9., 12.9., 15.9.1888; »Politiken« 9.9., 11.9., 14.9.1888; »Politiken« 23.11., 24.11.1888.

⁷⁹ Berg havde på partimødet meddelt, at han og hans gruppe holdt sig uden for

havde meddelt, at de anså, at indstilling om godkendelse, eller afvisning kun angik de forligssøgende, fik deres bekomst. Hørup skrev i polemikken, at de havde svigtet i modstanden mod »et råddent forlig«, fordi de havde holdt sig neutrale på partimødet. »Havde Integade [Hørup] ikke været på sin post den påskesøndag og uden hensyn til, hvem der regerede, og hvor slet der regeredes, stemt som sagen og samvittigheden bød det, så var forliget gået igennem, Estrup anerkendt og provisorierne forseglede. Og når Koldingenserne så havde spurgt herr Berg: hvor var du på slagets dag, o, vor frelsermand!, så havde Berg måttet svare: Da jeg ikke var blandt de regerende, og da jeg så, at de regerende førte Venstre i fedtefadet, så sagde jeg: Skidt med venstresagen, når blot de regerende får deres fedt – og så gik jeg til en side for ikke at komme til at hjælpe dem netop som jeg just fortalte, at Integade plejer at gøre«. ⁸⁰

Efter påskeforhandlingerne fulgte Hørup kun forhandlingspolitikken med et halvt hjerte, og fra 1890 havde han givet op og var igen at finde på protestpolitikens trøstesløse overdrev, hvor Berg allerede længe havde befundet sig. I 1892 kom så hans tab af folketingsmandatet. Herefter havde han kun den indflydelse, som »Politiken« gav ham i København.

Går man tæt ind på Hørup som politiker, kommer der ridser i glansbilledet af denne ejendommelige skikkelse med de rige evner som agitator og politisk skribent. I Torben Kroghs bog er der ikke givet plads for den kontroversielle Hørup, den Hørup som ikke blot bekæmpede Højre, men som også førte en indædt kamp om magten i Venstre og brugte alle til rådighed stående midler i denne kamp. Hørup førte en tofrontskrig – og den anden front fandtes midt i hans eget parti, som det var et væsentligt mål for ham at vinde og forandre. Dette var naturligvis hans ret, men det måtte også være de øvrige grupperingers ret at søge at forme partiet og den politiske linje, således som de fandt rigtigt. Set således var bruddet mellem Hørup og Berg i 1884, der kom til at knække radikalismens styrke, en yderst konsekvent handling fra Bergs side, fordi han på det tidspunkt var blevet et redskab for Hørups politik. Torben Kroghs forklaring på denne afgørende vending bliver derfor fejlagtig eller i bedste fald utilstrækkelig, når han lader sig nøjes med forlydender om, at Berg gerne ville være minister. Såfremt dette skulle være rigtigt, ville der iøvrigt ikke være noget i vejen med det. En hel, eller foreløbig delvis,

forhandlingerne, og at indstilling om afvisning kun angik de forligssøgende. Berg ville undlade at stemme, men ethvert positivt forslag ville han stemme imod. Se N. P. Madsen-Mygdal: Politiske Oplevelser, s. 105.

⁸⁰ »Politiken« 2.5.1888.

udskiftning af ministeriet var jo netop for Berg kampens umiddelbare mål.

De centrale spørgsmål for Hørup var forfatningsspørgsmålet og militærspørgsmålet. Forfatningsspørgsmålet, spørgsmålet om magten, og hvor den skulle ligge, var nok trods alt kærnepunktet for ham. Den opfattelse, at magten kunne opnåes gennem konfrontation, drev ham (og Berg) ikke blot ud i konflikten med ministeriet, men også med de moderate. For Hørup tjente tilspidsningen af striden samtidig hans egne politiske mål: tofrontskrigen, og hans magt og indflydelse voksede så længe han kunne føre den radikale linje. Da bruddet med Berg kom, var det ham, som stod tilbage som føreren af den største del af den Bergianske gruppe der i den foregående periode var gledet over til Hørup og bort fra Bergs førerskab.

Men fra 1885 med det andet provisorium lå Hørups politik i ruiner. Dette var hans første møde med virkeligheden og ansvaret. Det var al ære værd, at han som ansvarlig fører forsøgte at tage konsekvenserne af sin fejlslagne politik og at gå den ydmygende vej via forhandlinger med regeringen, men i dette spil var han i løbet af få år en slagen mand, der gik fra nederlag til nederlag, som kulminerede i hans fald i Køgekredsen i 1892. Selv efter forliget i 1894, da I.C. Christensen og Venstrereformpartiet langsomt klemte livet ud af de sidste højreregeringer på det grundlag, Bojsen havde skabt, svigtede Hørups politiske instinkt. Han så først sent, hvad der var ved at ske og kæmpede en tid lang i »Politiken« for en forfatningsændring som et bodemiddel for det, han så som det store nederlag.

Man må nok slutte sig til den konklusion, som første gang blev draget af Erik Henriksen, at Hørup var større som agitator og taktiker end som politiker. Det ligger også implicit i de fleste forfatteres omtale af hans rolle i smørkrigen og påskeforhandlingerne 1887–88, at han skilte sig dårligt fra forhandlingspolitikken og dermed sit livs egentlige prøve som politiker.

Som agitator og politisk skribent var han uforlignelig, og som taktiker inden for partiet en tid lang succesrig, men som politiker var hans virke set fra den øjeblikkelige magtkamps synsvinkel en noget blandet velsignelse. Hans konfrontationspolitik viste sig ikke at være virksom over for Højre og hans tofrontskrig svækkede Venstre og det parlamentariske krav og var formentlig medvirkende til at trække den store konflikt i langdrag.

Som politisk skribent var han en bevidst agitator, hvis artikler og politiske budskaber var nøje knyttet til den politiske situation, hvori de var skabt; og de bør læses og forstås med denne begrænsning. Dette ændrer ikke på det forhold, at hans artikler samtidig var så fyldt med

almenmenneskelighed, at de udøver en tilsyneladende uudtømmelig fascination på deres læsere på tværs af tid.

UDVALGT LITTERATUR OM VIGGO HØRUP

- Arup, Erik: Viggo Hørup: Et Mindeskraft i Anledning af Hundredårsdagen for hans Fødsel, 1941.
- Bransager, N.: Den danske Regering og Rigsdag, 1901.
- Georg og Edvard Brandes Brevveksling I–VII. Udg. af M. Borup, 1939–42.
- Berntsen, Klaus: Erindringer, 1921–23.
- Frede Bojsens politiske erindringer. Udg. af Kristian Hvidt, 1963.
- Clausen, Sven: Viggo Hørup med mund og pen, 1959.
- Dybdahl, Vagn: Politikens Danmarkshistorie 12. Udg. af John Danstrup og Hal Koch, 1965.
- Elberling, Victor: Rigsdagens Medlemmer gennem 100 År I–III, 1949–50.
- Engelstoft, Povl: Dansk biografisk Leksikon XI, 1937, s. 137–46.
- Engelstoft, Povl: Den danske Regering og Rigsdag 1849–1949 II, 1951.
- Hansen, Arvid G.: Viggo Hørup og hans samtid, 1952.
- Henrichsen, Erik: Viggo Hørup, 1910.
- Henrichsen, Erik: Mændene fra Forfatningskampen II, 1914, s. 3–61.
- Jensen, J. Holst: Smørkrigen i: Jyske Samlinger 5. rk. VII, 1946 s. 1–56.
- Hvidt, Kristian: Venstre og forsvarssagen 1870–1901, 1960.
- Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger I–II. Udg. af Hans Lund, 1924–25.
- A. D. Jørgensens Breve. Udg. af Harald Jørgensen, 1939.
- Krarup, Søren: Hørups arv og arvtagere, 1961.
- A. F. Kriegers Dagbøger 5–7 (1870–1880). Udg. af E. Koppcl, Aa. Friis og P. Munch, 1923–24.
- Krogh, Leila og Krogh, Torben: Et politisk monument. Hørup og Willumsen, 1980.
- Krogh, Torben: Den mørkeste gåde. Viggo Hørup ved skillevejen, 1983.
- Krogh, Torben: Viggo Hørup. En illustreret levnedsskildring, 1984.
- N.J. Larsen: Erindringer fra Kamppolitikens Dage. Udg. af Sv. Martin, 1923.
- N. P. Madsen-Mygdal: Politiske Oplevelser, 1912.
- Munch, P.: Det danske Folks Historie VII 1870–1901, 1929.
- Niels Neergaard: Erindringer, 1935.
- Nielsen, H. Scheuer: Hørup. En litteraturliste, 1983.

almenmenneskelighed, at de udøver en tilsyneladende uudtømmelig fascination på deres læsere på tværs af tid.

UDVALGT LITTERATUR OM VIGGO HØRUP

- Arup, Erik: Viggo Hørup: Et Mindeskraft i Anledning af Hundredårsdagen for hans Fødsel, 1941.
- Bransager, N.: Den danske Regering og Rigsdag, 1901.
- Georg og Edvard Brandes Brevveksling I–VII. Udg. af M. Borup, 1939–42.
- Berntsen, Klaus: Erindringer, 1921–23.
- Frede Bojsens politiske erindringer. Udg. af Kristian Hvidt, 1963.
- Clausen, Sven: Viggo Hørup med mund og pen, 1959.
- Dybdahl, Vagn: Politikens Danmarkshistorie 12. Udg. af John Danstrup og Hal Koch, 1965.
- Elberling, Victor: Rigsdagens Medlemmer gennem 100 År I–III, 1949–50.
- Engelstoft, Povl: Dansk biografisk Leksikon XI, 1937, s. 137–46.
- Engelstoft, Povl: Den danske Regering og Rigsdag 1849–1949 II, 1951.
- Hansen, Arvid G.: Viggo Hørup og hans samtid, 1952.
- Henrichsen, Erik: Viggo Hørup, 1910.
- Henrichsen, Erik: Mændene fra Forfatningskampen II, 1914, s. 3–61.
- Jensen, J. Holst: Smørkrigen i: Jyske Samlinger 5. rk. VII, 1946 s. 1–56.
- Hvidt, Kristian: Venstre og forsvarssagen 1870–1901, 1960.
- Sofus Høgsbro: Brevveksling og Dagbøger I–II. Udg. af Hans Lund, 1924–25.
- A. D. Jørgensens Breve. Udg. af Harald Jørgensen, 1939.
- Krarup, Søren: Hørups arv og arvtagere, 1961.
- A. F. Kriegers Dagbøger 5–7 (1870–1880). Udg. af E. Koppcl, Aa. Friis og P. Munch, 1923–24.
- Krogh, Leila og Krogh, Torben: Et politisk monument. Hørup og Willumsen, 1980.
- Krogh, Torben: Den mørkeste gåde. Viggo Hørup ved skillevejen, 1983.
- Krogh, Torben: Viggo Hørup. En illustreret levnedsskildring, 1984.
- N.J. Larsen: Erindringer fra Kamppolitikens Dage. Udg. af Sv. Martin, 1923.
- N. P. Madsen-Mygdal: Politiske Oplevelser, 1912.
- Munch, P.: Det danske Folks Historie VII 1870–1901, 1929.
- Niels Neergaard: Erindringer, 1935.
- Nielsen, H. Scheuer: Hørup. En litteraturliste, 1983.

- Nielsen, Vilh., Brandes E. og Nansen, P.: Hørup i Skrift og Tale I–III, 1902–04.
- Reich, Ebbe: Viggo Hørup: Retning til venstre. Artikler og taler, 1968.
- Reich, Ebbe: Hørup og forsvarssagen i: Dansk Udsyn, 1968 s. 26ff.
- Riis, Th.: Ebeltoftkredsens adresser til Rigsdagen i »Smørkrigen« i: Historie ny rk. VIII, 4, 1970, s. 466–484.
- Thaulow, Th.: Jacob Brønnum Scavenius Estrup, 1940.
- Thomsen, Birgit Nüchel: Konflikt og forhandling 1870–90 i: Ole Salomonsson (red.): Den politiske magtkamp 1870–1901, 1968, s. 73–90.
- Thorborg, Karsten: Den unge Viggo Hørup i: Historie ny rk. VII, 2, 1966–67, s. 273–98.
- Thorborg, Karsten: Viggo Hørup. En af det moderne gennembruds mænd i: Historisk Tidsskrift bd. 81, 1981, s. 123–176.
- Thorborg, Karsten: Viggo Hørup i: Dansk Biografisk leksikon 7, 1981, s. 60–65.
- Thorborg, Karsten: Hørup i breve og digte, 1981.
- Aagaard, Frode: C. Berg, 1929.